

Klarnetistu Sigurdu Circeni atceroties

Inga Žilinska

Kokpūšaminstrumentu spēles meistarus nereti dēvē par orķestra aristokrātiem: parasti grupā viņi ir pa divi, pa trīs, viens otram netraucē un vienlaikus – cits citu papildina. Un, lai arī solorepertuārs kokpūšaminstrumentiem nav tik bagātīgs kā, piemēram, klavierēm vai vijolei, tieši muzicējot orķestrī, flautas, obojas, klarnetes, dažkārt arī fagoti visai bieži tiek apdāvināti ar krāšņi izvērtām sololinijām. Latvijas Nacionālajā simfoniskajā orķestrī klarnetists Sigurds Circenis aizvadīja vairāk nekā trīsdesmit gadu, kļūdam par klarnetes lielmeistaru, izcilu mūziķi, pirmklasīgu pedagogu un krietnu kolēģi.

Orķestra drēbi Sigurds Circenis mācījies pazīt jau no mazotnes, kad ar māsu, LNSO altisti Ināru Brīnumu, kopīgi mērojuši ceļu no Ogres uz Rīgu, nelaižot garām iespēju dzirdēt teju katru simfoniskās mūzikas koncertu. 50. gados Ogrē no samērā neliela pilsētiema un Pierīgas kūrortpilsētas strauji attīstījās par vietējā rajona administratīvo centru ar plaukstošu rūpniecisko ražošanu un padomju apbūvi. Sigurds piedzima 1952. gadā. Mūzikas skolas Ogrē vēl neesot bijis, taču Ināra Brīnuma atceras, ka mājās par mūziku atgādināja regulāri. Paldies par to jāteic mammai, kas ielikusi mūzikas mīlestību bērnos, toreiz nedomādama par viņu nākotnes profesiju. Viņa bieži dziedājusi tautasdziesmas – gan vakarā pirms miega, gan darot ikdienas darbus. Mājā bija pieejams akordeons, un visai drīz, taustiņklaviatūru apgūstot, Sigurds mēģinājis izspēlēt dzirdētās melodijas.

Vecākiem ilgi nevajadzēja gudrot: 1960. gadā durvis vērā Ogres mūzikas skola, kur Sigurds Circenis sāka apgūt mūziku. “Ko tad citu spēlēs, akordeonu, protams,” viņš atceras. Ja jau jāspēlē, tad spēlēs, bet, staigādams uz mūzikas skolu, vienmēr apskaudis citus, kuriem instrumentams mazā kastītē, viegli pasitams padusē un aiznesams. “Toreiz apmēram metru piecdesmit augumā būdams, stiepu lielo akordeonu un domāju – ja kādreiz dzīvē ko citu darīšu, nekad tik smagu instrumentu rokās neņemšu.” Mūzikas mācība padevās labi, kaut gan akordeons nebija Sigurda iemīļotākais instruments, atceras Ināra Brīnuma. Audzēkņa talantu un spējas pamanīja mūzikas skolas pirmā direktore un teorētisko priekšmetu skolotāja Anela Mizovska (1921–1974) un aicināja padomāt par Dārziņskolu. “Mūzikas skolā man ieteica, ka ar akordeonu nekāda mūziķa karjera nesanāksot un vajagot pāriet uz citu instrumentu. Savā vecumā jau vairs nevarēju neko citu sākt, tikai pūšaminstrumentu. Tā nu izvēlējos klarneti, kura man toreiz likās – diezgan maza,” intervijā Intai Zēgnerei stāsta Sigurds Circenis.

Par Dārziņskolas laiku un studijām Kārļa Braža vadībā visvairāk liecību var sniegt Sigurda Circeņa draugi un vēlāk – kolēģi. Pēc skolas absolvēšanas klasesbiedri regulāri tikušies salidojumos, kurus

28.11.1952.–29.05.2011.

Sigurds Circenis, būdams sabiedrīks, apmeklēja vienmēr. Bez viņa salidojumi kļuvuši stipri drūmāki – “Pietrūkst Sigurda joku,” saka fagotists Andris Arnicāns, ar kuru Dārziņskolā izveidojusies ciešākā draudzība. Abi sēdējuši vienā solā, kopā muzicējuši duetos, lieliski sapratušies, ja runa bijusi par muzikālo gaumi un interpretāciju, vienīgi uz palaidnībām un lielām blēņām Circenis nav bijis piedabūjams. “Ārkārtīgi pareizs viņš bija!” piebilst Andris Arnicāns.

Neizdzēšami spilgtā atmiņā Sigurdam Circeņim saglabājusies viņa pirmā uzstāšanās LNSO rindās: “Man pirmais koncerts mūžā ar šo orķestri bija pie Nēmes Jervi. Toreiz pavisam zaļš biju, pirmo dienu orķestrī. Programmā – Vīnes valši un polkas. Apsēdos un spēlēju. Protams, tos gabalus nezināju, un notis parasti bija sliktā drukā. Diriģentam pasacīja, ka esmu pirmo dienu orķestrī, un Jervi ļoti palīdzēja. Viņš mani uzpaseja, vienmēr visu ierādīja un parādīja, laikam redzēja šausmas manās acīs. Toreiz godam tiku galā!”

1976. gadā pēc konservatorijas absolvēšanas (Eduarda Medņa klase) Sigurds Circenis sāk strādāt Latvijas Nacionālajā simfoniskajā orķestrī kā klarnešu grupas mūziķis un jau pēc gada kļūst par koncertmeistara Ģirta Pāzes vietnieku. “Tas šķita likumsakarīgi,” atceras Ināra Brīnuma, “kur tad vēl citur, ja ne orķestrī; par to mēs tik daudz tikām runājuši un sapņojuši. Kad citīgi apmeklējām koncertus, zinājām, kā kuru mūziķi sauc, un pēc koncerta dzirdētais tika apspriests un pārrunāts – sākotnēji varbūt skolnieciskā līmenī, bet pamazām veidojās arī savs profesionāls spriedums un vērtējums kā par mūziķiem, tā diriģentiem un interpretācijām”.

Sigurds Circenis bijis ārkārtīgi prasīgs un samērā kritisks, jo mūzika viņam bija viens no augstākajiem Olimpa tempļiem, un ceļā uz to visās jomās – solomuzicēšanā, kameransambli, orķestrī un pedagoga darbā – Sigurds vienmēr centies sekot līdzi jaunākajam un aktuālākajam. 21. gadsimta skrējieni un paša dēla – klarnetista Mārtiņa Circeņa skološana gan esot likusi dziļāk pārdomāt, vai jaunākās tendences un aktualitātes vienmēr ir labākais no šodien piedāvātā.

Kādā intervijā radio "Klasika" viņš sacīja: "Jaunajai paaudzei vispār ir citādi priekšstati par spēlēšanu. Galvenais ir ātri, tehniski, un par saturu domās pēc tam. Ko tēvs pasaka, tas jau nav par pilnu turams. Pēc kāda laika tik redzu, ka sacīto Mārtiņš tomēr licis aiz auss. Pacietībai jābūt pie jebkura instrumenta, un klarnete šajā ziņā nav izņēmums, tieši otrādi. Spēlējot klarneti, jāprot koordinēt roku kustības, pirkstu kombinācijas. Pianisti uz klavierēm visu pirkstus liek pēc kārtas, pa reizei pārceļot, bet uz klarnetes pāreja no skaņas uz skaņu reizēm prasa visu 10 pirkstu kombinācijas maiņu – tas tiešām ir grūti. Esmu no tiem cilvēkiem, kas uzskata, ka izturību un tehniskās prasmes, orķestrī spēlējot, vispār nevar uztrenēt. Te netiek izmantoti pat divdesmit procenti no iespējām, ko izmanto klarnetes spēlē, tāpēc ikdienā jātrenējas pašam, citādi nepārtraukti notiek neliela, tomēr degradācija. Orķestrī var uztrenēt muzikālo gaumi, laikmeta izjūtu – tas tiesa, bet ne spēles tehniku. Mūziķim pašam ar sevi jāstrādā un nav nozīmes – viņa priekšā ir opera, kameramūzika vai simfoniskā partitūra."

Ja pievērsām uzmanību klarnetistiem, kas šodien ieņem vadošos posteņus Latvijas profesionālajos orķestros, tie visi ar ļoti reāliem izņēmumiem ir Sigurda Circeņa audzēkņi. Kopš 1978. gada, kad Circeņš uzsāka pedagoga gaitas JVLMA klarnetes klasē, to absolvējuši vairāk nekā trīsdesmit klarnetisti, tostarp Guntis Kuzma, Mārtiņš Circeņš, Mārcis Kūlis, Atis Asaris, Guntars Gedroics, Anrijs Pitens un daudzi citi. Savā pēdējā koncertā 2011. gada februārī Lielās ģildes Minsteres zālē Circeņš uzstājās kopā ar saviem audzēkņiem koncertciklā "Meistari un mācekļi". Intervijā programmai "Klasika" viņš atzina, ka lielu daļu audzēkņu jau vairs nevarot saukt par mācekļiem, jo operas orķestra klarnēšu grupā visi, izņemot vienu, ir viņa klases absolventi; LNSO – visi bez izņēmuma; Liepājas Simfoniskā orķestra abi klarnetisti – Mārcis Kūlis un Kārlis Catlaks – ir Sigurda Circeņa skoloti, savukārt daiļā dzimuma pārstāve, jaunā klarnetiste Anna Gāgane studē pie Sigurda audzēkņa Gunta Kuzmas. Ināra Brinuma atceras, ka brālis uz āru nav izrādījis savu degsmi par audzēkņiem, visu pārdzīvojis iekšēji un klusi darijis darāmo. "Tā lēni un apdomīgi jau viņš dega. Viņa attieksme ne tikai pret saviem studentiem, bet vispār pret mūziķiem allaž bijusi visai kritiska, un, pateicoties patiešām lieliskam humoram, Sigurds vienmēr prata izteikties kodolīgi un sulīgi. Par viņa dēlu Mārtiņu un Gunti Kuzmu gan nekad neesmu neviena kritiska vārda dzirdējis," piebilst fagotists Andris Arnicāns.

Mārtiņš Circeņš turpina tēva pedagoga darbu JVLMA. Kādā sarunā viņš atceras, ka līdz ar darba gaitām LNSO tēvu ieraudzījis pavisam citā gaismā: "Mājās un darbā tēvs bija kā divas atšķirīgas personības. Orķestrī strādājot, tuvāk iepazīnu vidi, kurā viņš vadīja lielāko daļu ikdienas, – tā bija daudz dzīvāka un atraktīvāka nekā mājās. Man ir divas māsas, un mums pilnīgi pietika savu lietu, ar ko nogurdināt vienu otru, tāpēc vecāku līdzdalība šajā procesā nebija nepieciešama. Mājās tēvs šķita daudz nopietnāks, bez atkāpēm no tā, kas ir pareizi un nepareizi, savukārt darbā – skatot dzīvi no atšķirīga aspekta – kā citi normāli cilvēki, vienīgi ar augstākiem morāles kritērijiem."

Sigurda Circeņa ikdiena, šķiet, bijusi gana steidzīga un darbiem blīva: rīta stundas LNSO, dienas otrā puse JVLMA. Viņš dāsni dalījies padomus meistarkursos gan Latvijā, gan ārpus mūsu valsts, regulāri piedalījies starptautiskajās latviešu jauno mūziķu radošajās nometnēs. Visai aktīvi muzicējis arī ārpus simfoniskā orķestra, lielākoties uzstājoties ansambļos kameramūzikas programmās. "Ir individuālisti – solisti un orķestra mūziķi. Solisti spēj muzicēt tikai vieni, neprot iekļauties ansambļi un klausīties, un, ja tāds mūziķis atnāk uz orķestrī, tā ir liela problēma. Paši jau esam pie vainas, jo pārsvarā skolojam solistus. Lai nospēlētu klarnetes solopartijas, kas parasti ir daudz sarežģītākas par orķestra partijām, vajadzīga spoža tehnika, un tā ir jāattīsta. Orķestrī solo replika gan ir tikai viens mazs ķēdes posms vienotā skaņdarbā, un domu nedrīkst izteikt atšķirīgi no tā, kā iepriekšējais mūziķis savā mazajā replikā to teicis, pretējā gadījumā zūd kopējā doma. Tieši tāpēc mazu orķestra solorepliku nereti

grūtāk nospēlēt, nekā veselu koncertu kopā. Ir arī psiholoģiskais moments – ar savām četrām taktīm solists nedrīkst sagāzt visu simt mūziķu pūliņus, ja nospēlē ne tā, kā diriģents prasa."

Klausītāja ausij visneaizmirstamākā Sigurda Circeņa klarnetes skaņa, šķiet, paliks Emīla Dārziņa "Melanholiskā valša" solo epizodē. Klarnetes tembram jābūt tik gaisīgam, sapņainam un reizē dziedošam, lai tas spētu klausītāja fantāzijā uzburt Dārziņa skatīto nakts vīziju dārza lapenē, kad dzima "Melanholiskais valsis". Savukārt par iemīļotākajiem skaņražiem komponistu saimē Sigurds Circeņš dēvējis Volfgangu Amadeju Mocartu un Kārli Mariju Vēberu.

Aplūkojot Latvijas Radio fonotēkas ierakstu klāstu, nākas secināt, ka arī regulāra ierakstu veikšana Radiofonā bijusi viena no mūziķa pastāvīgām nodarbēm. Starp teju divsimt ieskaņojumiem vērtīgu devumu glabā dueti ar klarnetistiem Ģirtu Pāzi, Ati Asari, Uldi Plēpi, Alvilu Altmani, Gunti Kuzmu, Mārtiņu Circeņi un Mareku Pintu, ansambļi ar flautistiem Vilni Strautiņu un Helmutu Zāberu asprātīgajās un svaigajās Edmunda Goldšteina tautasdziesmu apdarēs, kas, spriežot pēc vienāda ieskaņojuma un sacerēšanas gada, iespējams, rakstītas tieši šim sastāvam. Vērtīgi ir ieskaņojumi ar studiju draugu un kolēģi Andri Arnicānu, virkne ierakstu veikti kopā ar pianistiem Venti Zilbertu, Dzintru Vīcupi un Jāni Zilbertu. Pārsteidzošs ir Jēkaba Mediņa Koncerta klarnetei un

ORĶESTRĪ VAR UZTRENĒT MUZIKĀLO GAUMI, LAIKMETA IZJŪTU, BET NE SPĒLES TEHNIKU

orķestrim pirmās daļas ieskaņojums, kas sagatavots kopā ar Latvijas Nacionālo simfonisko orķestrī diriģenta Jāņa Zirņa vadībā. Radio fonotēka glabā arī Franča Antona Hofmeisters un Džeralda Finci koncertu ieskaņojumus, taču lielākoties ierakstu vidū ir kameramūzika. Līdzās romantisma repertuāram atrodami arī daži mūsdienu mūzikas paraugi – koncertieraksti, kas tapuši, diriģenta Normunda Šnē inspirēti un vadīti. Sigurda Circeņa klarnete dzirdama visai sarežģītajā un modernisma gara cauraustajā Janna Ksenaka *Jalons*, Magnusa Lindberga *Arena II* (abi – 2000. gada ieskaņojums), kā arī Vācijā dzīvojošā latviešu komponista un obojista Gustava Fridrihsona opusā "Ceļojums bez atgriešanās" (1999. gada ieskaņojums). Arī viens no pēdējiem opusiem, ko Sigurds Circeņš atskaņoja 2011. gada februāra koncertā Minsteres zālē bija zviedru komponista Lāša Ērika Lāšsona *Concertino* klarnetei un stīgu orķestrim, kas Latvijā tovar, šķiet, skanēja pirmoreiz.

Sigurdam Circeņim bijusi vēl kāda klusa aizraušānās – fotogrāfēšana. Viņa ilggadējā koncertmeistare Mūzikas akadēmijā pianiste Antra Viksne atceras, ka vispār ar tehniskām lietām Sigurds bijis uz "tu", un viņa bieži spēlējusi glītā datorrakstā pārlikts skaņdarbu pavadījumus.

Latvijas Nacionālā simfoniskā orķestra mākslinieciskais vadītājs 21. gadsimta pirmajā desmitgadē Karels Marks Šišons Sigurdu Circeņi raksturo kā džentlmeni, kurš pret visiem izturējies draudzīgi un laipni, arī savas ilgās un smagās slimības laikā nezaudējot šo cieņu un rādot paraugu mums visiem. Katrs no palicējiem glabās citādu Sigurda Circeņa personības foto, bet viņš bija un paliks autoritāte Latvijas klarnetes skolā un Latvijas mūzikas kultūrā. 🎷

Raksta tapšanā izmantotas Antras Viksnes atmiņas, Karela Marka Šišona atvadvārdi, Gunta Kuzmas atmiņas, Gunāra Kļaviņa atvadvārdi un Latvijas Radio 3 "Klasika" arhīva materiāli: Ingas Saksones un Jāņa Markova raidījums "Mākslinieka darbistabā" (2007. gada 14. aprīlis), Ilzes Mednes veidotā "Benefice" (2011. gada 28. novembris), Sandras Ņedzveckas veidotā "Benefice" (2012. gada 25. jūnijs), Intas Zēgneres sagatavotā "Neatliekama saruna" (2011. gada 9. februāris)